

Iets over grasslakken en de bevestiging van het voorkomen van de Grofgeribde grasslak *Xeroplexa intersecta* (Poiret, 1801) in Harlingen

Henk K. Mienis

Something about 'dune snails' and confirmation of the presence of the Wrinkled dune-snail *Xeroplexa intersecta* (Poiret, 1801) in Harlingen

Summary. The recent changes in the generic names of two well-known 'dune snails' (in Dutch 'grass snails') based on the results of an extended DNA survey are briefly enumerated. In addition the presence of *Xeroplexa intersecta* in the mainland of Friesland, especially in Harlingen, is discussed.

De wetenschappelijke namen van de Nederlandse grasslakken

Sinds de invoering van standaardlijsten van Nederlandstalige namen voor weekdieren die in Nederland en België voorkomen (De Bruyne *et al.*, 1994; 2015) weten we dat er ooit drie soorten grasslakken gerapporteerd zijn uit Nederland: de Eenbandige grasslak, de Grofgeribde grasslak en de Fijngeribde grasslak (Jansen, 2015; 2016). Deze slakken worden in Gittenberger *et al.* (1984) respectievelijk nog Eénbandige, Grofgeribde en Fijngeribde *duinslakken* genoemd. Het gaat hier natuurlijk om dezelfde slakken waarvan de wetenschappelijke namen tot voor kort respectievelijk *Candidula unifasciata* (Poiret, 1801), *Candidula intersecta* (Poiret, 1801) en *Candidula gigaxii* (L. Pfeiffer, 1847) luiden.

Recent DNA-onderzoek van Europese soorten die beschouwd werden als behorend tot het geslacht *Candidula* Kobelt, 1871 heeft echter aan het licht gebracht dat die drie soorten grasslakken tot drie verschillende geslachten behoren (Chueca *et al.*, 2018). De enige echte Nederlandse *Candidula* bleek de Eenbandige grasslak *Candidula unifasciata* te zijn (fig. 1). Dit is volgens De Bruyne *et al.* (2003) een ernstig bedreigde soort.

De twee andere grasslakken die in Nederland voorkomen werden naar andere geslachten overgebracht. De correcte wetenschappelijke naam van de Grofgeribde grasslak luidt nu *Xeroplexa intersecta* (fig. 2), terwijl voor de Fijngeribde grasslak een nieuw geslacht werd ingevoerd: *Backeljaia*, zodat deze soort nu *Backeljaia gigaxii* moet heten (fig. 3). Bij het DNA-onderzoek

van de Grofgeribde grasslak waren ook drie monsters uit het Noordhollandse duingebied betrokken.

Vondsten in Friesland

Gedurende de laatste 35 jaar heeft de verspreiding van de Grofgeribde grasslak een grote vlucht gemaakt. Was deze grasslak in zijn verspreiding eerst min of meer beperkt tot het duingebied langs de westkust van Nederland (Van Benthem Jutting, 1933; Gittenberger *et al.*, 1970; 1984), tegenwoordig is deze soort ook bekend van alle Waddeneilanden en ze wordt ook steeds meer in het binnenland aangetroffen – waarbij nieuwbouwwijken, snelwegen en spoordijken een belangrijke rol blijken te spelen (Jansen, 2015; 2016).

Op het 'vasteland' van Friesland heb ik de Grofgeribde grasslak voor het eerst in 2007 aangetroffen in een aanplant van Egelantier *Rosa rubiginosa* aan de zuidkant van de Afsluitdijk nabij Kornwerderzand (Amersfoort coördinaten: 152.0-565.3) (Mienis, 2008). Deze vondst werd met verkeerde coördinaten aangegeven op de verspreidingskaart van de Grofgeribde grasslak op de ANEMOON-website, namelijk als 152-567, een punt dat zich ver van de Afsluitdijk bevindt in de Waddenzee en daar ter plaatse Kornwerderzand genoemd wordt. Drie jaar later werd een grasslak, hoogstwaarschijnlijk eveneens de Grofgeribde grasslak, aangetroffen aan de Waddenzeezijde van de Afsluitdijk bij Kornwerderzand (Zandvoort, 2011; daarin aangeduid als *Candidula spec.*).

Een tweede Friese stip verscheen plotseling op het versprei-

Fig. 1. Eenbandige grasslak *Candidula unifasciata* (Poiret, 1801). Italië, Piemont, Ossola Valley, Goglio (SMNH MO 68791) (breedte: 8,6 mm). Foto's Oz Rittner.

Fig. 2. Grofgeribde grasslak *Xeroplexa intersecta* (Poirer, 1801). Friesland, Terschelling, West-Terschelling (SMNH MO 751969) (breedte: 10,07 mm). Foto's Oz Rittner.

Fig. 3. Fijngeribde grasslak *Baceljaia gigaxii* (L. Pfeiffer, 1847). Engeland, West Sussex, Saddlescombe (SMNH MO 72511) (breedte: 12,3 mm). Foto's Oz Rittner.

dingskaartje van deze grasslak in Jansen (2015; 2016). De stip ligt ter hoogte van Harlingen en is zo goed als zeker gebaseerd op de verspreidingskaart van de Grofgeribde grasslak op de website van de ANEMOON Verspreidingsatlas Weekdieren (www.verspreidingsatlas.nl). Bij een druk op deze stip verschijnt de coördinaat 158-578, die samenvalt met de uiterste noordnoordoostkant van de haven van Harlingen en het nabijgelegen dorpje De Blijnse. Ik sluit niet uit dat deze vondst gedaan werd door een lid van de Schelpenwerkgroep Friesland die een bezoek bracht aan de schelpenhopen op het terrein van de firma Spaansen aldaar. Deze hopen werden daar namelijk geregeld onderzocht door leden van de Friese schelpenwerkgroep (Anoniem, 2008), ofschoon over de vondst van landslakken in die omgeving nooit iets gerapporteerd werd.

Vondsten in Harlingen

Op 9 juni 2021 heeft Gert van der Heide de Grofgeribde grasslak in het gebied van de Oostpoort in Harlingen gevonden en deze vondst ingevoerd op de website van Waarneming.nl.

Tijdens een kort bezoek aan Harlingen op 13 september 2021 trof ik de Grofgeribde grasslak aan bij de Havenweg langs het traject van de spoorlijn Harlingen-Leeuwarden (Amersfoort-coördinaten: 156.6-576.2). Een hek scheidt de Havenweg van het vlak daarnaast gelegen spoortracé. De Grofgeribde grasslak kwam daar over een lengte van enkele honderden meters heel algemeen voor, samen met de Zwartgerande tuinslak *Cepaea nemoralis* (Linnaeus, 1758), de Segrijnslak *Cornu aspersum* (Müller, 1774) en de Haarslak *Trochulus hispidus* (Linnaeus, 1758). Alle exemplaren konden vanaf de straatzijde langs het hek verzameld worden. Langs het traject van de spoorlijn ko-

men zonder twijfel nog veel andere soorten voor.

De hier opgenoemde vindplaatsen, die in Harlingen relatief ver van elkaar liggen, suggereren dat de Grofgeribde grasslak ook elders in Harlingen aangetroffen kan worden.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar mijn collega Oz Rittner (Steinhardt Museum of Natural History, Tel Aviv University) voor foto's van de drie soorten grasslakken.

Geraadpleegde bronnen

- ANONIEM, 2008. Verslag excursie zand en grindbedrijf Spaansen - Harlingen op 1 september. - Schelpenwerkgroep Friesland, 25^e jaarverslag (over 2007).
- CHUECA, L.J., B.J. GÓMEZ-MOLINER, M.J. MADEIRA & M. PFENNINGER, 2018. Molecular phylogeny of *Candidula* (Geomitridae) land snails inferred from mitochondrial and nuclear markers reveals the polyphyly of the genus. - *Molecular Phylogenetics and Evolution* 18: 357-368.
- DE BRUYNE, R.H., R.A. BANK, J.P.H.M. ADEMA & F.A. PERK, 1994. Nederlandse naamlijst van de weekdieren (Mollusca) van Nederland en België. - Backhuys, Oestgeest.
- DE BRUYNE, R.H., F.A. PERK, H. DEKKER & I. VAN LENTE, 2015. Pluimdragers & slijkgapers - Nederlandse namen voor onze weekdieren. Herziene systematische naamlijst, met etymologie. - Nederlandse Malacologische Vereniging, Leiden en Stichting ANEMOON, Lisse.
- GITTENBERGER, E., W. BACKHUYS & Th.E.J. RIPKEN, 1970. De landslakken van Nederland. - Bibliotheek van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging nr. 17, Amster-

dam.

GITTENBERGER, E., W. BACKHUYTS & Th.E.J. RIPKEN, 1984. De landslakken van Nederland. – Bibliotheek van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging nr. 37, Hoogwoud.

JANSEN, E.A., 2015. Veldgids slakken en mossels - land en zoetwater. – KNNV Uitgeverij, Zeist.

JANSEN, E.A., 2016. Veldgids slakken en mossels - land en zoetwater. Tweede druk. – KNNV Uitgeverij, Zeist.

MIENIS, H.K., 2008. Verslag van een onderzoek naar het voorkomen van landslakken op de Afsluitdijk, 2. Van het Friese achterland (Cornwerd-Zurich) tot Kornwerderzand. – De Kreukel 44(1): 3-6.

VAN BENTHEM JUTTING, W.S.S., 1933. Fauna van Nederland. Aflevering VII. Mollusca (I) a. Gastropoda Prosobranchia et Pulmonata. – A.W. Sijthoffs Uitgeverij, N.V., Leiden.

VERSPREIDINGSATLAS.NL. Grofgeribde grasslak. www.verspreidingsatlas.nl/S76100# (bezoekt 6 november 2021).

WAARNEMING.NL (bezoekt op 10 juni 2021).

ZANDVOORT, F., 2011. Excursie Afsluitdijk 2010. – Schelpenwerkgroep Delfzijl - jaarverslag 2010: 7-10.

Adres van de auteur
mienis@netzer.org.il

Een vondst van een levend exemplaar van de Rivier-hoornschaal *Sphaerium rivicola* (Lamarck, 1818) in een vroegere loop van de Tjonger nabij Mildam, Friesland

Henk K. Mienis

A find of a living specimen of the Nut (or Stream) orb mussel *Sphaerium rivicola* (Lamarck, 1818) in a former course of the Tjonger near Mildam, Friesland

Summary. While looking for additional localities of the invasive mussel species Asian clam *Corbicula fluminea* (Müller, 1774) in the province of Friesland, the Netherlands, the author came across a living specimen of the Nut (or Stream) orb mussel *Sphaerium rivicola* (Lamarck, 1818) in a former part of the river Tjonger near Mildam, southeast of Heerenveen. It turned out to be the first find of this rare species in the province of Friesland.

Fig. 1. Rivier-hoornschaal *Sphaerium rivicola* uit de Tjonger (breedte: 20,41 mm). Foto Oz Rittner.

Tjonger of Kuinder

Tijdens mijn afgelopen bezoek aan Nederland heb ik op 15 september 2021 een fietstocht gemaakt langs een deel van de Tjonger of Kuinder, een gekanaliseerd riviertje in het zuiden van Friesland. Dit water heeft in de omgeving van Heerenveen twee officiële namen want ten noorden van deze stroom wordt Fries gesproken en wordt het de Tsjonger genoemd terwijl ten zuiden ervan Stellingwerfs gesproken wordt en daar heeft men het over de Kuinder. In verloop van tijd zijn beide namen in gebruik genomen maar verhaspeld tot de Tjonger of de Kuinder. Om het verder niet ingewikkelder te maken gebruik ik in deze tekst de naam Tjonger.

Een heel grote hoornschaal

De reden van mijn bezoek aan de Tjonger vormden de vondsten van de Aziatische korfmossel *Corbicula fluminea* (Müller, 1774) in de omgeving van Heerenveen, in en nabij de Tjonger (Mienis, 2021). In 2020 had ik reeds tevergeefs in de Tjonger ten zuiden van Rotstergaast naar deze invasieve mossel gezocht. Het water